

VÂHİDÎ'NİN KISSA-İ SEYYİD CÜNEYD VE REŞİDE-İ ARAB VE SERGÜZEŞT-İ İŞÂN TERCÜMESİ¹ ÜZERİNE

Kabul Tarihi: 22.03.2016
Yayın Tarihi: 14.04.2016

Özkan CİĞA*

Öz

Manzum eserler kadar ön planda olmasa bile edebî zevke hitap eden oldukça değerli mensur eserlerin de kaleme alındığı bilinmektedir. Mensur ve manzum olarak kaleme alınan hikâyeler, kültür taşıyıcısı olarak meddahlar vesilesiyle nesilden nesile anlatıla gelmiştir. İnsanda edebî zevk uyandıran hikâyeler vasıtasıyla okura/dinleyicilere İslâmî kaideler ve İslâm ahlakı, tarih, vatan ve insan sevgisi, gelenek ve görenek anlatılmış ve hikâyeler okurun/dinleyicinin yaşam boyunca ders alacağı bir nasihat kitabı olarak zihinlerde yer edinmiştir. Bunlardan biri 16. yüzyılda Vâhidî/Abdülvâhid Çelebi tarafından Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab* adlı mensur bir aşk hikâyesidir. Tarihî şahsiyetlerin de kurgunun içine dâhil edildiği hikâye, İslamiyet'ten sonra geniş bir coğrafyada geçmektedir. Söz konusu çalışmada bu eserin nüshaları, dil ve üslûp özellikleri, eserin sebeb-i te'lifi ve muhtevası ele alınarak eser günümüz bilim dünyasına tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vâhidî, Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab, Mensur Hikâye.

ABOUT VÂHİDÎ'S TRANSLATION KISSA-İ SEYYİD CÜNEYD AND REŞİDE-İ ARAB AND SERGÜZEŞT-İ İŞÂN

Abstract

The value of the poetic works in Classical Turkish literature is certainly a real. Also, prose works which people read them for aesthetic pleasure were wrote in Classical Turkish literature. The stories that write in poetic and prose have been came upto now by storyteller as culture carrier. Stories that inspiring literary pleasure have been told readers and audiences Islamic rule and Islamic ethics, history, patriotism and love of people, traditions and customs. The story one of them is love story *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab* that translated from Persian to Turkish by Vâhidî/Abdülvâhid Çelebi in 16th Century. The events occur a wide palce in this story that is included historical figures in in fiction. The aim of this paper to introduce this story after to look over language and style features, due to the of writing and content of story.

Keywords: Vâhidî, Kıssa-i Seyyid Cüneyd and Reşide-i Arab, Prose Story.

Giriş

Manzum eserler kadar ön planda olmasa bile edebî zevke hitap eden oldukça değerli mensur eserlerin de kaleme alındığı bilinmektedir. Mensur ve manzum olarak kaleme alınan hikâyeler, kültür taşıyıcısı olarak meddahlar vesilesiyle nesilden nesile anlatıla gelmiştir. İnsanda edebî zevk uyandıran hikâyeler vasıtasıyla okura/dinleyicilere İslâmî kaideler ve İslâm ahlakı, tarih, vatan ve insan sevgisi, gelenek ve görenek anlatılmış ve hikâyeler okurun/dinleyicinin yaşam boyunca ders alacağı bir nasihat kitabı olarak zihinlerde yer edinmiştir. Dede Korkut, Ahmediyye, Pendnâmeler, Battal Gazi, Danişmend-nâme, Hayber Kalesi, Envârü'l Âşıkîn, Hikâye-i Kesikbaş, Hikâye-i Gögercin gibi hikâyelerin kültürün aktarılmasında etkin rol oynadığını söyleyebiliriz.² Bu eserlerden

* Arş. Gör., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD, ozkan.ciga@dicle.edu.tr

¹ Yukarıda adı geçen eser, Doç Dr. İbrahim Halil Tuğluk danışmanlığında tarafımızdan doktora tezi olarak çalışılmaktadır. Künye: Vâhidî/ Abdülvâhid Çelebi'nin *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân Tercümesi* (İnceleme-Metin-Dizin). Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Adıyaman.

² Ayrıntılı bilgi için bk. Agah Sırrı Levend (1967). "Divan Edebiyatında Hikâyeler" *TDAY Belleten*, s. 71-117; Pertev Naili Boratav (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Tarih Vakfı Yurt

biri de 16. yüzyılda Vâhidî/Abdülvâhid Çelebi tarafından Farsçadan Türkçeye çevrilmiş *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab* adlı mensur bir aşk hikâyesidir. Tarihi şahsiyetlerin de kurgunun içine dâhil edildiği hikâye İslamiyet'ten sonra geniş bir coğrafyada geçmektedir. Birbirini takip eden olayların fazla olması, tasvirlerde olabildiğince ayrıntıya yer verilmesi ve buna bağlı olarak eserin büyük bir yekûn teşkil etmesi bakımından *Kıssa-i Seyyid Cüneyd*'in, diğer Klasik Türk edebiyatı mensur hikâyelerinden ayrıldığını söyleyebiliriz. Hikâyede yer alan asıl kahramanların yanı sıra norm, figüratif, antagonist (karşıt karakter) kahramanlar da mevcuttur. Ayrıca genellikle modern anlatım teknikleriyle özdeşleştirilen iç monolog ve geri dönüş (flash-back) tekniği ile anlatım da bu hikâyede bulunur. Sağlam bir kurguya sahip olan *Kıssa-i Seyyid Cüneyd*'de değişik karakter geliştirme yollarına başvurulduğu ve karakterlerin çatışmalar sonucunda psikolojik dönüşüm geçirdikleri görülür. Bu özelliklere istinaden, günümüzde sadece modern hikâyelere atfedilen bazı modern anlatım tekniklerinin *Kıssa-i Seyyid Cüneyd*'de de yer aldığı söylenebilir ve hikâyenin bir bakıma Tanzimat'tan önce Türk edebiyatında güçlü bir tahkiye geleneğinin olduğunun kanıtı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Tanzimat'tan önce Türk edebiyatında güçlü bir tahkiye geleneğinin olduğunu ve mensur Türk hikâyeciliğinin temelini çok daha önceki tarihlere dayandığını ifade eden Kavruk, Türk edebiyatında hikâye ve romanın Tanzimat Edebiyatı'yla başlatılma sebebini ve hikâyenin bugünkü modern hikâye çerçevesinde tanımlanmasının sebep olduğu yanlış kanıyı şu şekilde dile getirir: "... mensur Türk hikâyeciliği konusunda edebiyatımızın bütününe içine alan, derinlemesine bir çalışmanın yapılmamış olmasından, dolayısıyla eski edebiyatımızdaki klâsik hikâyelerimizin ve hikâyeciliğimizin incelenmemiş bulunmasından, bunun yanında 'hikâye'nin sadece bugünkü modern hikâye çerçevesi içinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır."³ Kavruk, ayrıca İslâmiyet öncesine varan bir hikâyecilik geleneğinin olduğundan, yerli hayatı aksettiren, modern hikâyeler tarzında kaleme alınmış tercüme, te'lif sayısız eserlerin varlığından bahsederek Türk edebiyatındaki hikâyeciliğin zenginliğine dikkat çeker.⁴ *Kıssa-i Seyyid Cüneyd*, Kavruk'un bu konuda ne denli haklı olduğunu gösterir mahiyette bir eserdir.

16. yüzyılda yaşayan ve asıl adı Abdülvâhid Çelebi olan Vâhidî, Menâkıb-ı Hoca-i Cihân yazarı olarak tanınmaktadır.⁵ Vâhidî, Bursa'lı olup Osmanlı devrinin ünlü ilim adamlarından Kara Dâvûd İstanbulî'nin torunudur. Kanûnî devrinin önemli şairlerinden biri olan Vâhidî, Bursa'lı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde ona ait Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi'nde *Sa'âdetnâme* adlı mensur ahlakî ve tasavvufî bir eseriyle *Şifâü's-Sadr* adlı diğer bir eserinin olduğu belirtilir.⁶ Ayrıca Vâhidî'ye ait olduğu belirtilen Cinânü'l-Cenân, Gülistân, Dürç-i Lûgat, Tecâribü'l-İnsân⁷ eserlerinin ona ait olup

Yayımları, İstanbul; Hasan Kavruk (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul; Hasan Kavruk, İskender Pala (1998). "Hikâye (Türk Edebiyatı/ Divan Edebiyatı)" TDV İslam Ansiklopedisi TDV Yayınları, c.17 s. 491-493; Hasibe Mazioğlu (1985). "Divan Edebiyatında Hikâye" *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara; Süleyman Çaldak (2006). "Eski Türk Edebiyatında Nesir", *Eğitim Dergisi*, s.74-90.

³ Hasan Kavruk (1998). *age.* s. s. IX.

⁴ Hasan Kavruk (1998). *age.* s. IX.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet T. Karamustafa (2004). "Menâkıb-ı Hoca-i Cihân", TDV İslam Ansiklopedisi TDV Yayınları, Ankara c. 29, s. 108-110.

⁶ Bursa'lı Mehmed Tâhir (2009). *Osmanlı Müellifleri* (Hz. Mustafa Tatçı, Cemal Kurnaz) C.2 s.475 Ankara.

⁷ Tecâribü'l-İnsân adlı eserin yazarı ile ilgili olarak Kâtip Çelebi'ye ait Keşfü'z-zunûn adlı eserde Vâhidî er-Rûmî'ye ait olduğu kaydedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Kâtip Çelebi (2015). Keşfü'z-Zunûn An Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn (hzl. Rüştü Balcı) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul c. 1 s.314.

olmadığı hakkında kesin bir hükme varılmış değildir.⁸ Ancak *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab* veya *Terceme-i Kıssa-i Seyyid Cüneyd b. Münzir* olarak tanınan eserin Vâhidî'ye ait olduğu söylenebilir. Nitekim *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab* adlı eserin elimizdeki Süleymaniye nüshasında Vâhidî, tercümenin 924/1518 tarihinde tamamlandığını Farsça bir beyitle belirterek manzum bir hatimeye yer verir. Vâhidî ise Kanûnî devrinin önemli şairlerinden biri olarak tanındığına göre söz konusu eserin kendisine ait olduğu fikri kanaatimizi güçlendirmektedir.⁹

1. Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab:

Klasik Türk edebiyatında manzum ve mensur pek çok eserin özellikle Farsça ve Arapçadan tercüme edilerek Türk edebiyatına kazandırıldığı bilinmektedir.¹⁰ Bu eserlerin gerek kültür varlığı açısından gerek dil ve üslup açısından Türk diline, kültürüne ve edebiyatına katkısı büyük önem arz eder. Söz konusu tercüme eserler arasında mensur bir hikâye olan ve daha önceki bazı çalışmalarda dikkatten kaçan *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab* 16. yüzyılda Vâhidî/ Abdülvâhid Çelebi tarafından Farsçadan tercüme edilmiş bir aşk hikâyesidir. Eser, Eski Anadolu Türkçesi dil hususiyetlerini içerisinde barındıran deyim, atasözü gibi kalıp sözler bakımından zengin, Farsça ve Arapça ibârelerin yer aldığı ve anlatılan konu bağlamında manzum söylemlerin bulunduğu geniş hacimli bir hikâyedir. İslâmiyetten sonra gerçekleşen hikâyede hayal gücünü zorlayan olağanüstü olayların sıkça yer aldığı ve yer yer mübalağalı anlatımın zirveye taşındığı bu eser okurun dikkatini diri tutan uzun bir aşk macerasından oluşmaktadır. Kıssa-i Cüneyd, yapı itibarıyla bir aşk hikâyesi olmakla birlikte hikâyede yer alan nasihatlerin çoğunun metin içinde eritilerek okura sunulduğunu da söyleyebiliriz. Söz konusu hikâyede Hârûn Reşîd, Hz. Alî, Hz. Abbas, Hz. Hamza, Hz. Abdülmuttalip, Hz. Fâtıma ve Yûsuf-ı Haccâc gibi tarihî şahsiyetlerin kurmacanın içine dahil edilmesi ve Cemşîd, Rüstem, Sührâb gibi efsanevî

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Türk (2009). *Vâhidî'nin Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Turgut Karabey), Erzurum s.12-15; Ahmet T. Karamustafa (1993). *Vâhidî, Menâkıb-ı Hoca-i Cihân ve Netîce-i Cân*, Cambridge s. 51-52; Habibe Yazıcı Ersoy (2011). "Vahidi'nin Cinanü'l-Cenan Adlı Eserinde İmla ve Dil Özellikleri". *Gazi Türkiyat, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, c.9, s.165-186; Hasan Yılmaz (2009). *Vâhidî'nin Cinânü'l-Cenân'ı* (İnceleme-Metin), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Âdem Ceyhan), Manisa s.1-7.

⁹ Hasan Çelebi ve Latîfî tezkirelerine bakıldığında 16. yüzyılda yaşamış iki Vâhidî'nin olduğu görülür. *Kıssa-i Seyyid Cüneyd* adlı eserin hangi Vâhidî tarafından tercüme edildiğini söyleyebilmek için eserin detaylı bir şekilde incelenip değerlendirilmesi gerekir. Bu bağlamda tarafımızdan hazırlanacak olan doktora çalışmasında eserin mütercimi ile ilgili gerekli bilgiler verilecektir.

¹⁰ Manzûm ve mensûr tercüme eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cem Dilçin (1991). *Mes'ûd bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr* (İnceleme-Metin-Sözlük) Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.1-8; Hasan Kavruk (1998). *age*. s. 21-69; Türk Edebiyatı Tarihi (Edt. Talat Sait Halman, Osman Horata vd.) (2007). "Mensur Hikâyeler" (hzl. Hasan Kavruk) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul c.2 s. 73-80; Mustafa Uğurlu Arslan (2015). *Türk Edebiyatı'nda Temimü'd-Dârî Hikâyeleri* (İnceleme-Metin), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Ahmet Tanyıldız), Diyarbakır, s.5-8; Sadık Yazar (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç), İstanbul s.91-214; Süleyman Çaldak (2006). *age*. s.74-90.

şahsiyetlere de telmihde bulunulması dikkat çekicidir. Aynı şekilde hikâyenin geniş bir coğrafyada kurgulanmış olması ve Tartus, Sivas, Halep, Mekke ve Medine gibi gerçek mekânlarda ve Kaf dağı, cinlerin ve zencilerin yaşadığı cezîreler, kaleler gibi efsânevi ve hayâlî mekanlarda kurgulanması dikkat çeken diğer bir husustur.

Hikâye, Hz. Abbas'ın yeğeni Seyyid Üseyd bin Münzir ile Hz. Abbas'ın Hindistan'dan getirmiş olduğu cariyesinin evliliği ile başlar. Bu evlilikten Cüneyd doğar. Seyyid Üseyd'in gözetimi altında Cüneyd sütanneye verilir. Sütanesi yedi yaşına kadar kendisine baktıktan sonra onu mektebe gönderirler. Çeşitli ilim ve edep öğrenerek on dört yaşına gelir. Yiğitliği ile ün salan Cüneyd savaşımaya başlar. On altı yaşında Cüneyd'in yiğitliği, adaleti, cömertliği ve cesareti darb-imesel gibi dilden dile dolaşır, onu Hz. Hamza'ya benzetirler. Şöyle ki iki yüz kişiden fazla savaşçıyla karşılaşmasına rağmen hiçbiri Cüneyd'in sırtını yere getiremezdi. Bir gün Cüneyd ava çıkar. Sırtına hafif saplanmış bir okla gelen yaban eşiği görür. Cüneyd hemen yaban eşiğine ok atar ve ok yaban eşiğin bir yanından girip diğer tarafından çıkar. Yaban eşiği yere düşünce Cüneyd atından inip yaban eşiğin başını gövdesinden ayırır. O sırada yaban eşiğe daha önce ok atan kişi Cüneyd'in yanına gelir ve yaban eşiğini kendisi öldürdüğünü iddia eder. Böylece aralarında tartışma çıkar ve birbirleriyle dövüşmeye başlarlar. Cüneyd o şahsı öldürür. Cüneyd'in öldürdüğü kişi benî Şeybân kabilesinden olup babası Amrû'nun yirmi binden fazla askeri varmış. Çocuklarının ölüm haberi gelince Cüneyd'i öldürmek için Medine'ye doğru yola koyulurlar. Cüneyd avdan dönüp olanları babasına ve anasına anlatır. Amrû ise oğlunun kanlı gömleğini boynuna asarak yirmi bin askerin önünde ağlaya ağlaya savaş meydanına gelir. Seyyid Üseyd ise on bin askerle meydana gelir. Amrû hemen oğlunun katilinin meydana çıkmasını ister. Ancak savaş meydanına Cüneyd girecekken aniden bir asker Amrû'nun önüne atılır ve Amrû onu öldürür. Bu askerler gibi on kişiyi daha öldürdükten sonra akşam olduğu için herkes kendi çadırına gider. Sonraki günler pek çok savaşçı birbiriyle mücadele ettikten sonra Amrû Cüneyd'i meydana çağırır. Ancak Üseyd, Cüneyd'in gitmesine izin vermeyerek savaş meydanına kendi girer. Üseyd, Amrû'yu öldürür. Amrû'nun kardeşi Hülâgû, kardeşinin intikamını almak için beş bin askerle savaş meydanına gelir. Üseyd onu da öldürür. Daha sonra Amrû'nun kızı Reşîde-i Arab babasının, kardeşinin ve amcasının intikamını almak için savaş meydanına gelir. Savaş meydanında pek çok askeri öldürdükten sonra büyük bir üne kavuşur. Ertesi gün Reşîde ve Cüneyd savaş meydanında birbirleriyle karşılaşır. Cüneyd onun savaşçılığına hayran kalır ve ona aşık olur. Cüneyd ve Reşîde birbirleriyle uzun süre savaşır. Cüneyd, Reşîde'nin atını öldürttüktan sonra Reşîde'nin güzel yüzünü görünce Cüneyd de atından yere düşer. O sırada meydana Üseyd gelir ve Reşîde'ye saldırır. Reşîde, Cüneyd'in babasını öldüreceği sırada bu yaşlı adamı o gence bağışladım diyerek oradan ayrılır. Reşîde de Cüneyd'e aşık olur. Ancak bunu kimseye söyleyemez.

Bu olaylardan sonra Reşîde'nin başından türlü sıkıntılar geçer ve büyük zahmetlere katlanarak Cüneyd'in aşkıyla çöllere düşer. Uzun bir maceradan sonra hikâye, Reşîde ile Cüneyd'in evlenmesi ve çocuklarının doğmasıyla son bulur.

1.1. Eserin Yazma Nüshaları:

Söz konusu eserin biri İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi diğeri Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde olmak üzere iki nüshasına ulaşıldı. Bu nüshaların künyesi kütüphane kayıtlarında şu şekilde verilmiştir:

1. Eser İsmi: Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân
Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu
Yer: İstanbul
Varak Sayısı: 339
Yazı: Nesih
Satır Sayısı: 15
Yer Numarası: 4354
2. Eser İsmi: Reşîdiye veya Kıssa-i Cüneyd

Kütüphane: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
Yer: İstanbul
Varak Sayısı: 388
Yazı: Nesih
Satır Sayısı: 21
Yer Numarası: 92 Barkod NEKTY00172

1.2. Eserin Nüshalarının Tavsifi:

1.2.1. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu Nüshası:

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu'nda bulunan ve "*Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân*" ismiyle kayıtlı olan bu nüsha 339 varaktan müteşekkildir. Genellikle satır sayısı 15 olan eserin ilk ve son sayfalarında bulunan satır sayılarında farklılık görülür. Kütüphane kaydında belirtildiği gibi eserin hattı 'nesih'tir. Eserin yazısı siyah mürekkeple yazılmış olup bölüm başlıkları, ayet, hadis ve bazı kalıp ifadeler genellikle kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca eserde yer alan bazı şiir ve beyitlerin başında manzum kısma geçildiğini belirtmek için *beyt*, *nazm*, *kit'a*, *şi'r* gibi ibâreler; aynı şekilde tekrar mensur kısma geçildiğini belirtmek için *nesr* ibâresi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde yer alan manzumelerin ların her bir mısraının başında ve sonunda kırmızı mürekkeple işaretler konulmuştur. Eserin iç kapak kısmında iki mühür ve mührün hemen altında bir ibâre yer almaktadır. Eserde herhangi bir mukaddime yer almamaktadır. Eser 1b'de "*Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân*" başlığı ile başlar ve hikâyenin giriş kısmında sadece hikâyenin anlatımına sebep olan olay hakkında bilgi verilir. Zikredilen olay anlatıldıktan sonra 2b'de yer alan "*Âgâz-ı Kıssa-i Seyyid Cüneyd bin Seyyid Üseyd bin Münzir rahimehumu'llah*" başlığı ile asıl hikâye anlatılmaya başlar ve hikâye 337a'da sona erer. Aynı sayfada tercümenin 924/1518 tarihinde tamamlandığı Farsça bir beyitle belirtilir. Beytin hemen altında ise "*Ezberâ-yı fazilet-i kitâb*" ve kırmızı mürekkeple "*kit'a*" ibâreleri yer alır. 337b'de manzum Türkçe bir hâtîme ve 338'a da ise müstensihne ait Farsça bir manzume ve müstensihin kim olduğu ve çalıştığı yere ait bir bilgi yer almaktadır.¹¹ Manzumeden sonra ise müstensihin ketebe kaydına yer verilmiştir.¹² 339a'da ise müstensih tarafından Ali Paşa adlı bir şahsın sadrazam olduğuna dair bir not düşülmüştür.

1.2.2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası:

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan ve "*Reşidiye veya Kıssa-i Cüneyd*" ismiyle kayıtlı olan bu nüsha 388 varaktan oluşmaktadır. Her sayfanın satır sayısı 21 olan eserin ilk ve son sayfalarında yer alan satır sayısı farklılık gösterir. Ayrıca 90a/90b, 91a/91b ve 117a/117b" sayfalarındaki satır sayısı 20 olarak; 107a'daki sayfanın satır sayısı 22 olarak görülmektedir. Eserin hattı nesih olup metin yazısı genel itibarıyla siyah mürekkeple yazılmıştır. Eserde yer alan bölüm başlıkları, ayet, hadis ve birtakım kalıp ifadeler genellikle kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Süleymaniye nüshasında olduğu gibi bu nüshada da yer alan bazı şiir ve beyitlerin başında manzum kısma geçildiğini belirtmek için *beyt*, *nazm*, *kit'a*, *şi'r* gibi ibâreler; aynı şekilde tekrar mensur kısma geçildiğini belirtmek için *nesr* ibâresi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde yer alan manzumelerin her bir mısraının başında ve sonunda kırmızı mürekkeple işaretler konulmuştur. Eserin dış kapak kısmında "*Bu kitâbun bir nüshası dahı İslâmbol'da Fâtih Kütüphanesindeür. Târîh mebhâsına Dâstân-ı Seyyid Cüneyd diyü yazılıdur.*" ibâresi yer

¹¹ "Ketebe hazel kitâbü't-Türkî Yahya bin 'Abdu'llah el-Çerkesî ilâ hizmet-i ağa-yı Bâbü's-sa'âdetü'l-ebediyyi el-müsemmi Ya'küb ağa el-ħubbu'l-fuķarâ-i ve's-şulehâ raħimullahi emren da'ıye lehu bi'l-ħayr ve's-sa'âdetü'l-ebediyyeti ve yaķul bi'l-Fârisî."

¹² "Min taħrîr-i hazel kitâb bi-'avni'llahi'l-melikü'l-vehhâb. Yevmü'l-cum'ati fi-evveli şehri rebî'u'l-evvel. Fi- hicretü'n-nebevî sene 929."

alır. İç kapak kısmında ise çoğu kısmı silinmiş ve mürekkep izi kalmış bir kısım ibâreler görülür. Aynı yerde “*Edebiyât Kütüphanesi*” ibâresinin altında “*Reşîdiye yahûd Kıssa-i Cüneyd*” ibâresi yer alır. 1b ile 11b arasında yer alan metin yazısı kırmızı mürekkeple çerçeve içine alınmıştır. Ayrıca eserin 1b sayfasında metin yazısının baş kısmı dairesel geometrik şekiller ve çeşitli motiflerle süslenmiştir. Süleymaniye nüshasında olduğu gibi bu nüshada da herhangi bir mukaddime yer almamaktadır. Eser 1b’de “*Hezâ Kitâbü Reşîdiye*” başlığı ile başlar ve hikâyenin giriş kısmında sadece hikâyenin anlatımına sebep olan olay hakkında bilgi verilir. Hikâyenin giriş kısmında bu olay anlatıldıktan sonra 2a’da yer alan “*Âgâz-ı Kıssa-i Seyyid Cüneyd bin Seyyid Münzir*” başlığı ile asıl hikâye anlatılmaya başlanır ve hikâye 383b’de sona erer. 383b ve 384’a da ise Türkçe manzum hâtîme bölümüne yer verilir. Aynı sayfanın en alt kısmında ise “*Bu kitâb hûş-yâr kâdi’nundur. Tanrı ‘aşkına olsun ismimi sormasunlar ve hayır dua ile yâd idüp hâtırdan çıkarmasunlar.*” şeklinde bir ibâre görülmektedir. 384b, 385a, 385b, 386a sayfalarında muhtemelen daha sonra başka kişiler tarafından yazılmış ve bir kısmının üzeri çizilmiş ibâreler yer alır.

1.3. Eserin Sebeb-i Te’lîfi:

Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab yapı itibariyle bir aşk hikâyesidir. Vâhidî, hikâyenin giriş kısmında sadece hikâyenin anlatımına sebep olan olay hakkında bilgi vermektedir. Söz konusu hikâye Hârûn Reşîd’in hastalığına deva olması düşüncesiyle kendisine anlatılan bir aşk hikâyesinden oluşur. Bu durumda hikâye anlatıcısının/ râvînin metne dâhil olduğu kısımlarda Hârûn Reşîd’in de düşünceleriyle, kahkahalarıyla, üzüntüsüyle okuyucunun karşısına çıktığı görülür.¹³ Buna göre hikâyenin giriş kısmı şöyledir: Hârûn Reşîd bir gün derin düşüncelere dalmaktan hasta düşer ve tabipler onu tedavi etmekte aciz kalırlar. Tabiplerden biri Hârûn Reşîd’e hikmetli ve ibret alıcı hikâyelerden anlatılmasını tavsiye eder. Bunun üzerine Hârûn Reşîd’e hikâye anlatması için bu konuda mahir birini getirirler. Bu kişi Hârûn Reşîd’e “*Şâhnâme-i Firdevsî, Kıssa-i Hamza, Kıssa-i Ebâ Müslim, Kıssa-i Kırân-ı Habeşî*” gibi hikâyeleri anlatmasına rağmen Hârûn Reşîd’in gönlü ferahlamaz ve hastalığından kurtulamaz. Hârûn Reşîd’in bu hasta hâlini gören kâmillerden biri ona Kûfe şehrinde Ebû Hafs adında birçok hikâye bilen biri olduğunu ve bunun daha farklı hikâyeler anlatabileceğini söyler. Hârûn Reşîd hemen bu şahsın getirilmesi için adamlarını Kûfe’ye gönderip Ebû Hafs’ı getirtir. Ebû Hafs, onun sıradan hikâyelerden hoşlanmadığını anlar. Hârûn Reşîd’e Abdülmuttalib oğlu Münzir oğlu Üseyd oğlu Cüneyd’in, mütercimim ifadesiyle “*kıssa-i dil-nüvâzından ve gussa-i cân-güdâzından ve Reşîde-i Arab’a âşık-ı sâdik olmasından ve Kûh-ı Kaf’da dîvlerle ve perîlerle olan ahvâlinden ve akvâlinden*” bahsedip Hârûn Reşîd’in gönlünün ferahlamasını ve iyileşmesini sağlar. Hikâyenin giriş kısmında bu olay anlatıldıktan sonra asıl hikâyeye geçilir.

1.4. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri:¹⁴

16. yüzyılda mensur bir hikâye olarak kaleme alınan bu eser Farsçadan tercüme edilmiştir. Eser, Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik dil hususiyetlerini içerisinde barındırmaktadır. Bulduğu dönem itibariyle sade bir dil ile yazılan eserde arkaik kelimelerin yoğunluğu dikkat çekicidir.¹⁵ Ayrıca birtakım Arapça ve Farsça kelime

¹³ “... Hârûn Reşîd çün bu hikâyeti Hafş-ı Kûfî’den işitdi gâyet ‘aceb gelüp kahkahaya düşüp eyitdi: Söyle görelüm kâdînüñ hâli ne oldu ve maqâlî nite vardı?...” (12a1-4) / “... Hârûn Reşîd duhterüñ bu hâletin işitdi niçe kez zâr zâr ağladı eyitdi: ...” (25a/17) / “... Hârûn Reşîd Reşîde’nüñ bu hâlin işidiçek ağladı. Eyitdi: Ey Ebû Hafş söyle görelüm Reşîde’nüñ hâli niçe olur?...” (66b/4)”

¹⁴ Eserin dil ve üslup incelemesi tez çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde ele alınacağından bu çalışmamızda hikâyenin dil ve üslup özellikleri ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

¹⁵ Örnekler için bk.: “güyegü/ dirîğ/ dağı/ duhter/ arğun arğun/ dütüñ/ dîv/ kenîz/ gülüv/ gülgüle/ mellâh/ beyâbân/ cezîre/ tîğ/ kırban/ tîr/ güre...”

köklerine Türkçe ek getirilerek bu kelimelerin Türkçe kelime yapısına benzetilmesi dikkat çeken diğer bir husustur.¹⁶ Hikâyede Farsça ve Arapça kelime kullanım sıklığı fazladır. Hikâyenin deyim, atasözü gibi kalıp sözler bakımından zengin olduğu görülür.¹⁷ Eserde yer alan Arapça ibârelerin kullanım sıklığı az olmakla beraber bu ibârelerin daha çok ayet ve hadis olduğu tespit edilmiştir. Kullanım sıklığı az olan Farsça ibârelerin ise daha çok deyim, atasözü veya şiir olduğu görülür. Hikâye anlatımında mübalağa seviyesine varan tasvirler geniş yer tutar. Sık sık savaş sahnelerinin yer aldığı ve genel itibariyle hareketli bir anlatımın olduğu eserde fiil, birleşik fiil, sıfat fiil ve zarf fiillerin fazlalığı dikkat çekicidir.¹⁸ Metnin tamamına bakıldığında sürekli tekrar edilen ve böylece metin içinde çift imlâ özelliği kazanan kelimelerin fazlalığı dikkat çeken diğer bir husustur. Özellikle kelime başında ve ortasında yer alan “ce ξ ve ce ∞” “ha □ ve hu □” harfleri sık sık birbiri yerine kullanılmaktadır.¹⁹ Eserde kullanılan ikili tamlamaların²⁰ yanında nadir olarak zincirleme tamlamalar²¹ da yer alır. Hikâye anlatılırken hikâye anlatıcısının/râvînin bazen metne dâhil olması klasik hikâye geleneğimizde yer alan meddah tarzı anlatımı anımsatır. Eserde anlatılan konu bağlamında manzum söylemler oldukça sade bir şekilde dile getirilirken eserde yer alan bir kısım şiirler ise Dîvân şiirinin klasik üslûp yapısıyla bağdaşır. Eserde yer alan şiirlerin çoğu sanat kaygısı güdülmeden kaleme alınmış ve hikâyenin bağlamına uygun olarak yazılmış manzumelerdir.²²

Sonuç

Bu çalışmada, 16. yüzyılda Farsçadan Türkçeye tercüme edilen geniş hacimli bir aşk hikâyesi olan *Kıssa-i Seyyid Cüneyd*'in nüsha özellikleri, dil ve üslûp özellikleri, eserin sebep-i te'lîfi ve muhtevası ele alınarak eser bilim dünyasına tanıtılmaya çalışıldı. Hikâyede yer alan asıl kahramanların yanı sıra norm, figüratif, antagonist (karşıt karakter) kahramanların bulunması, iç monolog ve geri dönüş (flash-back) tekniği gibi modern anlatım tekniklerinin olması nedeniyle hikâyenin Tanzimat'tan önce Türk edebiyatında

¹⁶ Örnekler için bk.: “bî-şümârla/ cāvidānlık/ derîçesinüñ/ kenizüñ/ zārîlgın/ ‘avretlige/ zengiler/ rüşenâlık...”

¹⁷ Örnekler için bk.: “kızını gör birin al anasın gör kızın al”/ “yemeyen kişi yād elden tabañce demirdendir şanur qolunda pençe”/ “barmağı dehānında hayrān qal-”/ “cānı postına şığma-” /cān vir-/ nīm-cān ol-/ cān-bāzlık eyle-/ cānından şabrı git-/yaqasın çāk it-/ başına hāk saç-/ şabr yaqasın çāk it-/ şabr eyle-/ naşihat eyle-/ terk-i diyār eyle-/nazar it-/ pençesin pîç it-/ kār elden git-/ hüner eyle-/ elüñden gel-/ zîr ü zeber kıl-/ fuzullık göster-/ efkâra düş-/ vālih ü hayrān qal-...”

¹⁸ Örnekler için bk.: “kaçuban/ varuban/ bulup/ kapup/ eyleyüp/ idüp/ diyüp/ tulū‘ it-/ su’āl it-/ temāşa eyle-/ şalı vir-/ alı vir-/ çıqa gel-/ helāk ola yaz-/ cān vire yaz-...”

¹⁹ Örnekler için bk.:

hançer (44a/10)	hancer (50a/4)	nice (8b/3)	niçe (10b/14)
hayret (51a/8)	hayret (60a/12)	göricek (15a/18)	göriçek (13a/11)
hādīm (58a/7)	hādīm (64b/12)	işidicek (49b/6)	işidicek (34a/12)
hizmet (64b/12)	hizmet (18b/18)	cemşid (92b/10)	çemşid (92b/11)
taht (40a/11)	taht (35a/16)	her-cend (100a/6)	her-çend (97a/15)
muhtār (98a/18)	muhtār (97a/11)	gelicek (52a/10)	gelicek (18a/8)
hurrem (94a/4)	hurrem (100a/5)	gice (6b/7)	giçe (53b/5)

²⁰ Örnekler için bk.: “pehlevān-ı ‘ Arab/ Muhtār-ı cihān/ rüz-ı kıyāmet/ şah-ı cihān/ küh-ı Qaf/ darb-ı meşel...”

²¹ Örnekler için bk.: “cevher-i şeb-i çerāğ/ bezergān-ı cihān-ı dilirān/ tās-ı kubbe-i felek...”

²² Örnek için bk.: “Gönül bir duhter-i ra‘ nāya düşdi/ Yüzi hürşid alını aya düşdi
Cihān gavğalarından emīn iken/ Fiğān vāh vāh vāya düşdi
Görelen duhterüñ müy-ı siyāhın/ ‘ Aceb ince uzun sevdāya düşdi
Mīr-i efserleyin söz üzre iken/ Nigāruñ zülfi gibi pāya düşdi
Ferāğat güşesinde qādī-i miskīn/ Bir āhū-çeşm şahrāya düşdi” (12a/7-13)

güçlü bir tahkiye geleneğinin olduğunun kanıtı olarak değerlendirilebileceği sonucuna varıldı. Hikâyenin hem Tartus, Sivas, Halep, Mekke ve Medine gibi gerçek mekânlarda hem de Kaf dağı, cinlerin ve zencilerin yaşadığı cezîreler, kaleler gibi efsânevî ve hayâlî mekanlarda kurgulandığı tespit edildi. Ayrıca; Hârûn Reşîd, Hz. Alî, Hz. Abbas, Hz. Hamza ve Hz. Abdülmuttalip gibi tarihî şahsiyetlerin kurmacanın içine dahil edildiği görüldü. Hayal gücünü zorlayan tasvirlerin yer aldığı hikâyede, akıcı bir üslupla mübalağalı bir anlatımın hâkim olduğu sonucuna varıldı. Meddah anlatım tarzıyla kaleme alınan hikâyede yer alan şiirlerin çoğu sanat kaygısı güdülmeden kaleme alınmış ve hikâyenin bağlamına uygun olarak yazılmış manzumeler olduğu tespit edildi. Dönem itibariyle sade bir dille yazılan eserin; deyim, atasözü gibi kalıp sözler bakımından zengin olduğu ve arkaik kelimelerin kullanım sıklığının yoğun olduğu görüldü.

KAYNAKLAR

- ARSLAN, Mustafa Uğurlu (2015). *Türk Edebiyatı'nda Temîmü'd-Dârî Hikâyeleri (İnceleme-Metin)*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Ahmet Tanyıldız), Diyarbakır.
- BALCI, Rüştü (2015). *Katip Çelebi Keşfü'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- BİNGÖL, Ulaş (2013). "Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Şahısların Dünyası", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 2/4 2013 s. 206-229, TÜRKİYE*.
- BORATAV, Pertev Naili (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları Yayınları, İstanbul.
- CANIM, Rıdvan (2000). *Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ÇALDAK, Süleyman (2010). *Nergisi ve Nihâlistân'ı*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- ÇALDAK, Süleyman (2006). "Eski Türk Edebiyatında Nesir", *Eğitim Dergisi*, s.74-90.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1991). *Mes'ûd bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr (İnceleme-Metin-Sözlük)* Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- KARAMUSTAFA, Ahmet T. (2004). "Menâkıb-ı Hoca-i Cihân", TDV İslam Ansiklopedisi TDV Yayınları, Ankara c. 29, s. 108-110.
- KARAMUSTAFA, Ahmet T. (1993). *Vâhidî's Menâkıb-ı H'âce-i Cihân ve Netice-i Cân (Tenkidli metin, Tahlil, Tıpkıbasım)*, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, USA.
- KAVRUK, Hasan (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- KAVRUK, Hasan, İskender Pala (1998). "Hikâye (Türk Edebiyatı/ Divan Edebiyatı)" TDV İslam Ansiklopedisi TDV Yayınları, c.17 s. 491-493.
- KUTLUK, İbrahim (2014). *Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- LEVEND, Ağah Sırrı (1967). "Divan Edebiyatında Hikâyeler" *TDAY Belleten*. s. 71-117.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1985). "Divan Edebiyatında Hikâye" *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- ÖZKAN, Mustafa (2000). *Türk Dili'nin Gelişme alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- PARLATIR, İsmail (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- SAMİ, Şemseddin (2004). *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- TANYILDIZ, Ahmet (2007). "Sürelî Yayınlar Bağlamında Bazı Çeviri Yazı Sorunları." *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/3 Summer*, s. 526-534.
- Tarama Sözlüğü (2009). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- TATCI, Mustafa, Cemal Kurnaz (2009). *Bursalı Mehmed Tâhir Osmanlı Müellifleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- TUĞLUK, İbrahim Halil (2008). “XVII.Yüzyıla Ait Harekeli İki Metinde Bazı İmla Özellikleri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/6 s. 612-630*.
- TULUM, Mertol (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜRK, Abdullah (2009). *Vâhidî'nin Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Turgut Karabey), Erzurum.
- Türk Edebiyatı Tarihi (Edt. Talat Sait Halman, Osman Horata vd.) (2007). “Mensur Hikâyeler” (hzl. Hasan Kavruk) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul c.2 s. 73-80/ 309-318/ 563-566.
- ÜNVER, İsmail (1993). “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C XI, S 1, s.51-89.
- YAZAR, Sadık (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. M. A. Yekta SARAÇ), İstanbul.
- YAZICI ERSOY, Habibe (2011). “Vahidi'nin Cinanü'l-Cenân Adlı Eserinde İmla ve Dil Özellikleri.” *Gazi Türkiyat, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, c.9, s.165-186.
- YILMAZ, Hasan (2009). *Vâhidî'nin Cinânü'l-Cenân'ı* (İnceleme-Metin), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Danışman: Prof. Dr. Âdem CEYHAN), Manisa.